

Vleermuisonderzoek Sallandse Heuvelrug Oost - Zunasche Heide

8 december 2016

Vleermuisonderzoek Sallandse Heuvelrug Oost - Zunasche Heide

Vleermuisonderzoek Sallandse Heuvelrug Oost - Zunasche Heide

Verantwoording

Titel	Vleermuisonderzoek Sallandse Heuvelrug Oost - Zunasche Heide
Opdrachtgever	Staatsbosbeheer Regio Oost
Projectleider	E. (Eric) Versteeg
Auteur(s)	J.H.C. (Jeroen) Nagtegaal
Tweede lezer	K. (Kees) Straates
Uitvoering veldwerk	F. (Frank) Aarts, J. (James) Lidster, K. (Kees) Straates, S. (Saskia) Wijte
Projectnummer	1238160
Aantal pagina's	17 (exclusief bijlagen)
Datum	8 december 2016
Handtekening	Ontbreekt in verband met digitale verwerking. Dit rapport is aantoonbaar vrijgegeven.

Colofon

Tauw bv
BU Meten, Inspectie & Advies
Australiëlaan 5
Postbus 3015
3502 GA Utrecht
Telefoon +31 30 28 24 82 4

Dit document is eigendom van de opdrachtgever en mag door hem worden gebruikt voor het doel waarvoor het is vervaardigd met inachtneming van de rechten die voortvloeien uit de wetgeving op het gebied van het intellectuele eigendom. De auteursrechten van dit document blijven berusten bij Tauw. Kwaliteit en verbetering van product en proces hebben bij Tauw hoge prioriteit. Tauw hanteert daartoe een managementsysteem dat is gecertificeerd dan wel geaccrediteerd volgens:

- NEN-EN-ISO 9001

Inhoud

Verantwoording en colofon	5
1 Inleiding.....	8
1.1 Doel.....	8
1.2 Huidige situatie en beoogde werkzaamheden	8
1.3 Wet natuurbescherming	9
2 Ecologie van vleermuizen	10
3 Methoden	11
3.1 Verwachte soorten	11
3.2 Veldwerk.....	11
4 Resultaten en effectbeschrijving	12
4.1 Verblijfplaatsen.....	13
4.2 Foerageergebied(en).....	13
4.3 Vliegroute(s)	14
4.4 Uilen	14
5 Conclusies en aanbevelingen	16
5.1 Conclusies.....	16
5.2 Vervolg	16
6 Literatuur.....	17

1 Inleiding

1.1 Doel

In opdracht van Staatsbosbeheer heeft Tauw vleermuisonderzoek gedaan ter plaats van de Zunasche Heide. Bij het onderzoek is gekeken naar het gebruik van het plangebied door vleermuizen. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van de realisatie van nieuwe natuur in de vorm van natte heide. Door de kap van bomen zijn negatieve effecten op vleermuizen niet op voorhand uit te sluiten, zodat nader onderzoek naar vliegroutes, foerageergebied en verblijfplaatsen van vleermuizen nodig is. In het najaar van 2016 zijn de eerste twee van de in totaal vier noodzakelijke bezoeken uitgevoerd. Het onderzoek is derhalve nog niet volledig en de conclusies zijn dan ook voorlopig.

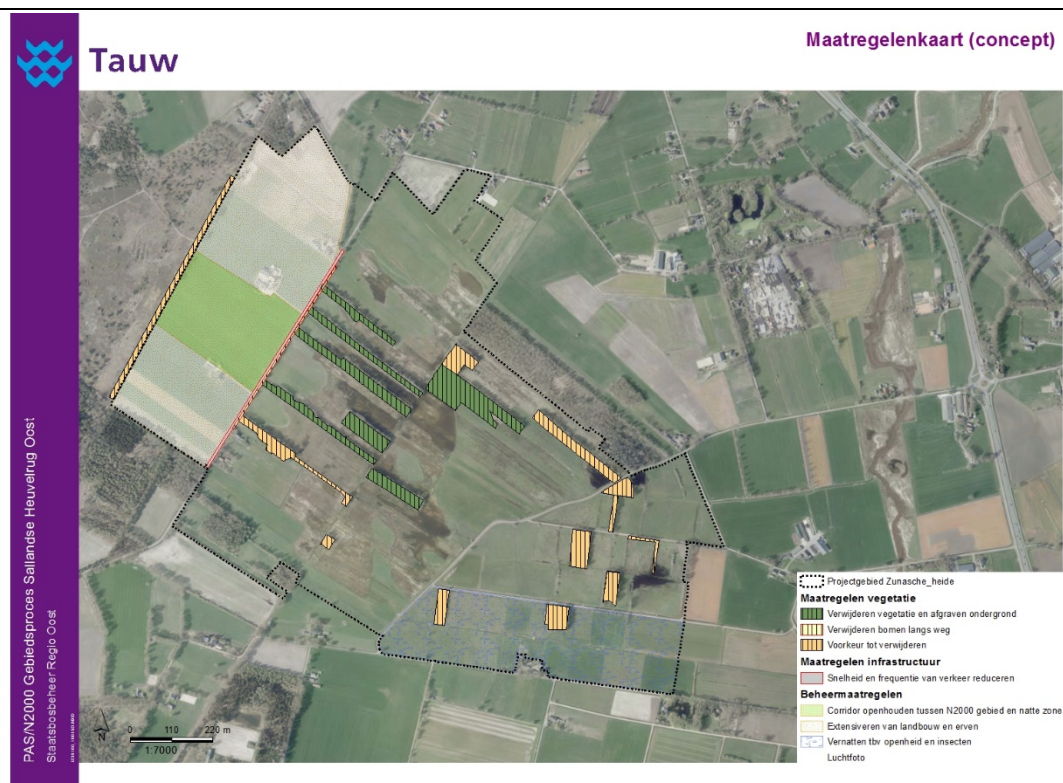
Vleermuisonderzoek is gericht op het vaststellen van de functie van het plangebied voor de in de regio voorkomende vleermuissoorten. De kans bestaat dat als gevolg van de werkzaamheden (onderdelen van het leefgebied van) vleermuizen worden verstoord of verdwijnen. Wanneer dit het geval is en er sprake is van een overtreding waarvoor een ontheffing moet worden aangevraagd, dienen mitigerende maatregelen te worden getroffen om de functionaliteit van het gebied voor vleermuizen te garanderen. Deze ontheffing van de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb) moet worden aangevraagd bij Gedeputeerde Staten (GS) van de provincie Overijssel. Als de mitigerende maatregelen voldoende worden geacht, wordt de ontheffing verleend. Een uitgebreide beschrijving van de relevante natuurwetgeving is opgenomen op de website van Tauw. (<http://www.tauwzekermeten.nl/ecologie/wnb/>).

De focus van het vleermuisonderzoek ligt op de soorten: kleine dwergvleermuis, gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger, franjestaart, baardvleermuis, meervleermuis, watervleermuis, gewone grootoorvleermuis en rosse vleermuis. Per soort wordt vastgesteld of en hoe zij gebruik maken van het plangebied: zijn er verblijfplaatsen van deze soorten in het plangebied aanwezig, wordt het plangebied gebruikt als foerageergebied of liggen er binnen het plangebied een of meer vliegroutes?

1.2 Huidige situatie en beoogde werkzaamheden

De Zunasche heide is gelegen tussen Rijssen en Nijverdal in de provincie Overijssel. Het plangebied bestaat uit (voormalige) landbouwgronden, bomenrijen, bosschages en verschillende watergangen en kleine plassen. Binnen het onderzoeksgebied zijn eveneens enkele woningen en (agrarische) bedrijfspanden aanwezig. Deze blijven bij het voornemen behouden.

De Zunasche heide is in het Natuurbeheerplan van de Provincie Overijssel aangewezen als nieuwe natuur. Het gebied wordt geschikt gemaakt voor de korhoen. De werkzaamheden die hiervoor nodig zijn bestaan voornamelijk uit het verwijderen van bijna alle aanwezige bomen en bosschages. Daarnaast zal er grondverzet plaats vinden om natte heide te realiseren. In figuur 1.1 is de begrenzing van het plangebied weergegeven evenals de te nemen maatregelen.

Figuur 1.1 De ligging van het plangebied en de uit te voeren maatregelen

1.3 Wet natuurbescherming

Toetsing vindt plaats aan de Wnb. De Wnb gaat uit van het voorzorgsbeginsel en stelt dat een overtreding van verbodsbepalingen *met zekerheid* is uitgesloten. Uitsluitel is alleen mogelijk op basis van voldoende en actuele gegevens. Bij het aanvragen van een eventuele ontheffing dient de aanwezigheid van de betreffende soort aangetoond te worden. Hierbij geldt een 'omgekeerde bewijslast' waarbij de initiatiefnemer verantwoordelijkheid draagt.

Indien het plangebied inderdaad een belangrijke functie vervult voor één of meerdere vleermuissoorten, wordt een afweging gemaakt of de beoogde ontwikkelingen de staat van instandhouding van de soort(en) beïnvloedt.

De Wnb beschermt niet alleen de instandhouding van soorten, maar ook individuen. Wanneer een ontwikkeling de instandhouding niet schaadt, maar één of enkele individuen wel, dienen

mitigerende maatregelen te worden getroffen. De benodigde mitigerende maatregelen dienen te worden opgenomen in een (nader uit te werken) mitigatieplan.

2 Ecologie van vleermuizen

Een plangebied kan op drie manieren gebruikt worden door vleermuizen, namelijk als verblijfplaats, foerageergebied en/of als vliegroute (Kapteyn, 1995; Limpens et al., 2004). Vleermuizen maken gebruik van het landschap als netwerk, waarin de verblijfplaatsen, foerageergebieden en vliegroutes verspreid door het landschap liggen. Als gevolg van de seizoenswisselingen, maar ook door factoren zoals veranderingen in het voedselaanbod is het gebruik van het netwerk dynamisch en veranderlijk in de loop van het seizoen en in de loop van de jaren (Kapteyn, 1995; Limpens et al., 2004).

Verblijfplaatsen

Vleermuizen gebruiken openingen, holten en spleten in bomen of gebouwen als verblijfplaats. Door het jaar heen maken vleermuizen gebruik van verschillende soorten verblijfplaatsen: zomerverblijfplaatsen, kraamverblijfplaatsen, paarverblijfplaatsen en winterverblijfplaatsen. In deze rapportage worden alleen de paarverblijfplaatsen en winterverblijfplaatsen onderzocht en beschreven. Winterverblijfplaatsen worden via specifiek gedrag rond paarverblijfplaatsen (het 'zwermen') aangetoond. Als dit gedrag wordt waargenomen in augustus of september is er waarschijnlijk sprake van (vestiging van) een winterverblijfplaats. De ligging van winterverblijfplaatsen voor de meeste zeldzamere soorten is overigens al goed bekend.

De andere drie typen verblijfplaatsen kunnen ofwel in bomen worden aangetroffen ofwel in gebouwen, afhankelijk van de vleermuissoort.

Foerageergebieden

Vleermuizen jagen ofwel boven water, in halfopen, parkachtig landschap, in stedelijk gebied of in of boven het bos, of binnen de openingen in het kronendak of in de boomkroon, maar vooral langs bosranden en overgangen in biotoop. Sommige soorten leggen 's avonds enkele kilometers af om hun foerageergebieden te bereiken. Andere soorten zoeken hun voedsel binnen een straal van enkele honderden meters rondom de verblijfplaats.

Vliegroutes

De meeste soorten vleermuizen maken gebruik van lijnvormige elementen in het landschap als vliegroute, zoals heggen, lanen, bosranden en waterlopen. Dergelijke lijnvormige elementen

dienen als oriëntatie en bieden beschutting tegen wind en tegen mogelijke vijanden. Er wordt door vleermuizen vaak ook gefoerageerd op de vliegroute.

3 Methoden

3.1 Verwachte soorten

Op basis van algemene verspreiding en biotoopvoorkeur is de aanwezigheid van de volgende vleermuissoorten in het plangebied niet uitgesloten: kleine dwergvleermuis, gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger, franjestaart, baardvleermuis, meervleermuis, watervleermuis, gewone grootoorvleermuis en rosse vleermuis (o.a. Limpens et al., 2004). De reden dat deze vleermuissoorten worden verwacht, heeft te maken met de omvang van het onderzoeksgebied en de aanwezigheid van verschillende bosschages, bomenrijen, oppervlaktewater en bebouwing.

3.2 Veldwerk

Veldwerk is uitgevoerd volgens de meest recente versie van het vleermuisprotocol als opgesteld door het Netwerk Groene Bureaus (2013). Het veldwerk is uitgevoerd door twee ervaren ecologen vanwege veiligheid en kwaliteit. Zij hebben lopend het gebruik van het plangebied door vleermuizen in beeld gebracht met behulp van een batdetector (type: Pettersson D240X).

Een batdetector is een apparaat dat ultrasone geluiden, die een vleermuis maakt, omzet in voor de mens hoorbare tikkende geluiden. Aan de hand van het ritme van het geluid en de frequentie waarop de vleermuis het beste wordt gehoord, de zogenaamde piekfrequentie, kan in veel gevallen worden bepaald om welke vleermuissoort het gaat. Voor het determineren van soorten is gebruik gemaakt van opnameapparatuur en het programma Batsounds.

Omdat vleermuizen vooral bij (redelijk) gunstige weersomstandigheden (geen of weinig neerslag en weinig wind) actief zijn, is alleen in dergelijke omstandigheden veldwerk uitgevoerd. In tabel 3.2 zijn de data en weersomstandigheden van elk veldbezoek weergegeven.

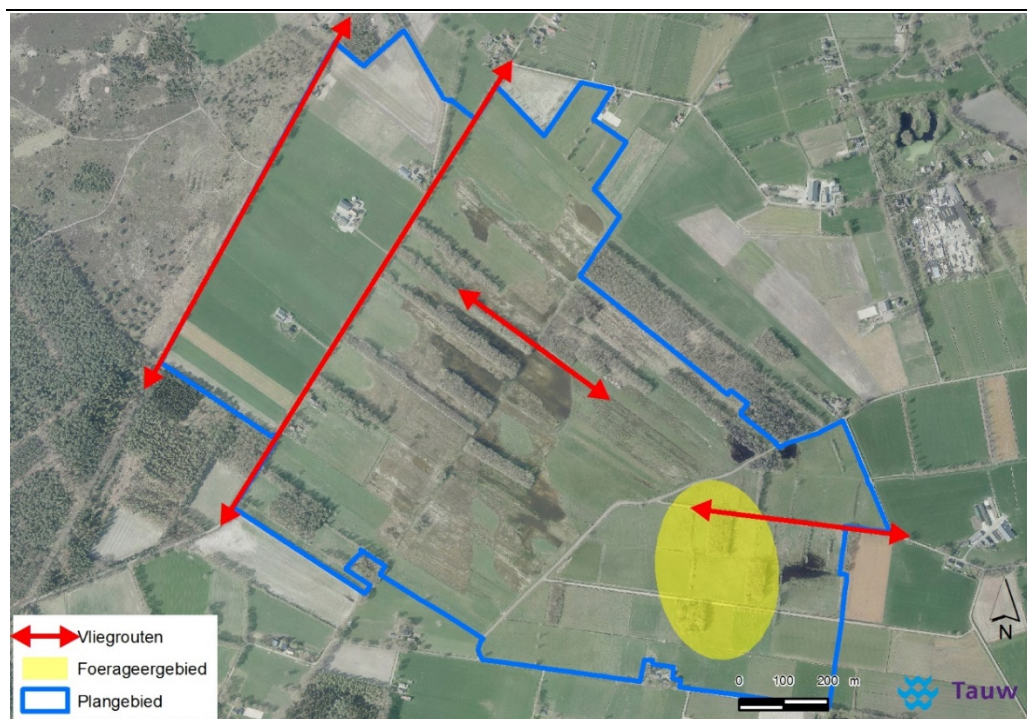
Tabel 3.2 Data en weersomstandigheden van de uitgevoerde veldbezoeken.

Datum veldbezoek	Tijdstip	Focus	Weersomstandigheden
7 september 2016	20:00-23:30	Verblijfplaatsen, vliegroutes en foerageergebieden, zwermen	Weinig wind, geen bewolking, droog, $\pm 17^{\circ}\text{C}$
28 september 2016	20:00-23:00	Verblijfplaatsen, vliegroutes en foerageergebieden, zwermen	Weinig wind, weinig bewolking, droog, $\pm 19^{\circ}\text{C}$

4 Resultaten en effectbeschrijving

In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven van het veldwerk waarna eventuele effecten worden beschreven gebaseerd op de resultaten.

In figuur 4.1 worden de resultaten van het veldwerk weergegeven. Deze zullen in de volgende paragrafen worden toegelicht. Tijdens het veldwerk zijn waarnemingen gedaan van gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis.

Figuur 4.1 resultaten vleermuisonderzoek

4.1 Verblijfplaatsen

Tijdens beide veldbezoeken zijn geen verblijfplaatsen vastgesteld. Wel zijn tijdens het veldbezoek op 28 september 2016 enkele paarroepende gewone dwergvleermuizen waargenomen in het noordwesten van het plangebied. Het gaat om enkele exemplaren die overvlogen en daarbij een paar keer een social call lieten horen. De vleermuizen waren op route waardoor er geen sprake is van vastgestelde territoria en/of paarverblijven binnen het plangebied. Naast de focus op paarverblijfplaatsen, is tijdens het onderzoek ook gericht gelet op de eventuele aanwezigheid van grote winterverblijfplaatsen. Hiervoor is specifiek gelet op zwermgedrag. Dit zwermgedrag is niet waargenomen, waardoor de aanwezigheid van grote winterverblijfplaatsen uitgesloten kan worden.

Effecten

Tijdens het uitgevoerde veldonderzoek zijn geen paar- of winterverblijfplaatsen vastgesteld. Het voornemen heeft dan ook geen negatief effect op paar- en winterverblijfplaatsen. Er dient wel nog onderzoek te worden uitgevoerd naar de aanwezigheid van zomer- en kraamverblijfplaatsen.

4.2 Foerageergebied(en)

Verspreid binnen het onderzoeksgebied zijn op verschillende locaties nabij de bosschages foeragerende vleermuizen waargenomen. Het gaat hierbij om waarnemingen van gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis. Buiten het plangebied is beduidend minder activiteit waargenomen. Per waarnemingslocatie werden een of enkele foeragerende vleermuizen waargenomen. De meeste activiteit van foeragerende vleermuizen is waargenomen rondom de bosschages nabij de Petersdijk (zie figuur 4.1). Op deze locatie zijn tijdens beide bezoeken waarnemingen gedaan van gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis, terwijl op de andere locaties in het plangebied slechts één of twee soorten per locatie werden waargenomen. Binnen het gehele plangebied gaat het om slechts een beperkt aantal foeragerende vleermuizen. Het gaat hierbij om maximaal: circa 15 gewone dwergvleermuizen, enkele laatvliegers, enkele ruige dwergvleermuizen en enkele rosse vleermuizen.

Effecten

Tijdens het onderzoek zijn op verschillende locaties foeragerende vleermuizen waargenomen, echte hotspots zijn niet waargenomen. Het kappen van één bomenrij of bosschage heeft op basis van de huidige resultaten geen negatief effect op de beschikbaarheid van foerageergebied van vleermuizen. Echter door de grootschaligheid van de kapwerkzaamheden en de slechts beperkte beschikbaarheid van alternatieven in de omgeving het plangebied is het niet mogelijk een negatief effect uit te sluiten op de foerageergebieden van vleermuizen.

Deze effectbeoordeling dient nog aangevuld te worden naar aanleiding van de waarnemingen en bevindingen tijdens de kraamperiode van vleermuizen.

4.3 Vliegroute(s)

Verspreid over het plangebied zijn tijdens de twee veldbezoeken op vier locaties gewone dwergvleermuizen op vliegroute waargenomen. Per locatie verschillen de waargenomen aantallen van twee tot circa vijf exemplaren. Langs de Ligtenbergerweg zijn tijdens beide veldbezoeken meermaals gewone dwergvleermuizen waargenomen. Deze locatie is dan ook het meest actief in gebruik als vliegroute.

Effecten

Tijdens het onderzoek zijn op vier locaties vliegroutes van gewone dwergvleermuizen vastgesteld. De vliegroutes zijn niet altijd in gebruik, dit blijkt uit de verschillende waarnemingen tijdens beide locatiebezoeken. Gelet op de beperkte aantallen zijn de vliegroutes op zichzelf niet essentieel, echter verdwijnen met het voornemen vier vliegroutes in één keer waardoor wél sprake is van een negatief effect op vliegroutes. Binnen het voornemen is het behouden en/of realiseren van één of meer (alternatieve) vliegroutes voor vleermuizen noodzakelijk om negatieve effecten uit te kunnen uitsluiten. Voor de locatiekeuze van de vliegroutes is overleg met een ter zake kundige nodig. De voorkeur heeft het om in elk geval een (gesloten) bomerij langs de Ligtenbergerweg te behouden. Deze effectbeoordeling dient nog aangevuld te worden naar aanleiding van de waarnemingen en bevindingen tijdens de kraamperiode van vleermuizen.

4.4 Uilen

In aanvulling op de resultaten van het vleermuisonderzoek zijn tijdens beide bezoeken vleermuizen ook waarnemingen gedaan van kerk-, bos- en steenuil. Hoewel de waarnemingen niet voldoende zijn om de aan- of afwezigheid vast te stellen zijn ze wel indicatief voor de aanwezigheid van territoria in- en/of nabij het plangebied. De waarnemingen kunnen ter ondersteuning gebruikt worden bij nader onderzoek naar uilen in het voorjaar van 2017 en zijn derhalve opgenomen in de rapportage. In figuur 4.2 is een overzichtskaart met de waarnemingslocaties weergegeven. In tabel 4.3 staan beknopt de details beschreven.

Figuur 4.2 waarnemingen van uilen tijdens het vleermuisonderzoek. Details over de waarnemingen zijn opgenomen in tabel 4.3

Tabel 4.3 Details van de waarnemingen van uilen.

Nummer	Datum	Soort	Aantal	Bijzonderheden
1	7 september 2016	Bosuיל	1	-
2	28 september 2016	Kerkuיל	1	Wegvliegend naar noord
3	7 september 2016	Kerkuיל	1	-
4	28 september 2016	Kerkuיל	2	Foeragerend
5	7 september 2016	Steeuיל	1	-

5 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk worden de resultaten samengevat en worden de vervolgstappen kort beschreven.

5.1 Conclusies

In opdracht van Staatsbosbeheer heeft Tauw vleermuisonderzoek gedaan ter plaats van de Zunasche Heide. Bij het onderzoek is gekeken naar het gebruik van het plangebied door vleermuizen. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van de realisatie van nieuwe natuur in de vorm van natte heide. Negatieve effecten op vleermuizen kunnen voor deze locatie niet op voorhand worden uitgesloten, zodat nader onderzoek naar vleermuizen nodig is. In het najaar van 2016 zijn de eerste twee van de in totaal vier noodzakelijke bezoeken uitgevoerd. Het onderzoek is derhalve nog niet volledig en de conclusies zijn dan ook voorlopig.

Het kappen van de bomen in de Zunasche heide leidt tot mogelijke negatieve effecten op essentiële gebruiksfuncties van het leefgebied van de vleermuizen. Het gaat hierbij om zowel foerageergebieden als vliegroutes. Echter, bij het treffen van afdoende mitigerende maatregelen, vastgelegd in een mitigatieplan, is geen sprake van een overtreding van verbodsbepalingen. Het laten goedkeuren van het mitigatieplan én het uitvoeren van de bijbehorende mitigerende maatregelen dienen vóór aanvang van de werkzaamheden afgerond te zijn. Bij formele ontheffingsaanvragen dient rekening gehouden te worden met een proceduretijd die kan oplopen tot meerdere maanden.

Binnen het voornemen is het behouden en/of realiseren van één of meer (alternatieve) vliegroutes voor vleermuizen noodzakelijk om negatieve effecten uit te kunnen uitsluiten. Voor de locatiekeuze van de vliegroutes is overleg met een ter zake kundige nodig. De voorkeur heeft het om in elk geval een (gesloten) bomenrij langs de Ligtenbergerweg te behouden.

5.2 Vervolg

Op basis van de huidige resultaten is het aanvragen van een ontheffing en/of het aanpassen van de maatregelen noodzakelijk om te voldoen aan de wettelijke verplichtingen van de Wnb. Daarnaast dienen er nog twee veldbezoeken te worden uitgevoerd in de kraamperiode van vleermuizen om het onderzoek volledig te maken. Afhankelijk van de resultaten van de bezoeken in 2017 is het mogelijk dat de reeds beschreven conclusies worden aangepast.

6 Literatuur

Kapteyn, K., 1995. Vleermuizen in het landschap. Over hun ecologie, gedrag en verspreiding. Schuyt en Co, Haarlem & Provincie Noord-Holland, Haarlem.

Limpens, H., K. Mostert & W. Bongers, 1997. Atlas van de Nederlandse vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Limpens, H.J.G.A., P. Twisk & G. Veenbaas, 2004. Met vleermuizen overweg. Dienst Weg- en Waterbouwkunde, Delft & Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Arnhem.